
Miljörättvisa på regional nivå

En kritisk diskursanalys av Regionplan för Skåne 2022–2040

Emma Hermansson

Lunds universitet, Institutionen för kulturgeografi & ekonomisk geografi

Kandidatuppsats i Samhällsplanering – Urban & regional utveckling

SGEL36, VT 2022

Handledare: Emil Pull

Abstract

Research shows that various aspects of environmental injustice can be found even on a local level in Sweden. Still, the topic of environmental justice is often disregarded in local planning processes and ecological and social concerns are often treated as two separate issues. To achieve just and sustainable planning, previous research emphasizes the importance of actively including and considering questions of who is causing environmental problems and who is affected by them. It is thus of interest to examine how environmental justice is included in regional planning, as it provides an increased understanding of what and who are valued in the planning processes and gives insight as to which perspectives are given or not given meaning and recognition. The purpose of this study is therefore to critically analyze how environmental justice is expressed and constructed in regional planning. In addition, the aim is also to explore the implications of such expressions and constructions. To achieve this purpose, the regional planning document *Regionplan för Skåne 2022–2040* is analyzed through a critical discourse analysis, with environmental justice as a theoretical framework. The results show that an environmental justice discourse isn't explicitly identifiable. Concerns related to distributional and recognitional aspects of environmental justice can however partially be identified through other discourses, although to such a limited extent that it is concluded that important aspects and implications of environmental justice are neglected. The study also concludes that the document doesn't challenge existing orders of discourse and is therefore contributing to its reproduction, which in turn can lead to a continuous neglect of an environmental justice perspective in succeeding planning processes.

Keywords: regional planning, Region Skåne, critical discourse analysis, environmental justice

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Syfte och frågeställning	2
1.2 Avgränsning	2
1.3 Disposition	2
2. Teoretiska utgångspunkter	4
2.1 Tidigare forskning	4
2.3 Kritisk diskursanalys som teori	7
2.4 Miljörättvisa	9
2.4.1 Miljörättvisans tre rättviseperspektiv	11
2.4.1.1 <i>Distributiv rättvisa</i>	12
2.4.1.2 <i>Processuell rättvisa</i>	12
2.4.1.3 <i>Rättvisa som erkännande</i>	13
3. Metod	14
3.1 Faircloughs tredimensionella analysmodell	14
3.1.1 Analytiskt tillvägagångssätt	16
3.3 Metoddiskussion	17
4. Analys och resultat	19
4.1 Text och diskursiv praktik	19
4.1.1 Inramning av regionplanen	19
4.1.1.1 <i>Region Skåne och regionplaneuppdraget</i>	19
4.1.1.2 <i>Regionplanens strukturella upplägg</i>	20
4.1.1.3 <i>Hänvisningar till mål, planer och dokument</i>	21
4.1.2 Tematiseringar	24
4.1.2.2 <i>Konkurrens</i>	24
4.1.2.3 <i>Klimat- och miljöhot</i>	25
4.1.2.1 <i>Sociala klyftor</i>	26
4.1.2.4 <i>Eko-social integration</i>	27
4.2 <i>Social praktik</i>	29
5. Diskussion och slutsats	32
6. Referenser	36

1. Inledning

Miljörättvisa är ett begrepp som ursprungligen blev aktuellt i USA under 1980-talet i samband med att delar av befolkningen observerade hur minoritets- och låginkomstgrupper i oproportionerligt hög grad drabbades av miljöföroreningar (Schlosberg & Collins, 2014). Begreppet har sedan dess spridit sig och utvecklats både geografiskt och konceptuellt och är idag ett ramverk som fokuserar på konflikter, makt och rättvisa kopplat till miljöfrågor (Tunström, Gunnarsson-Östling & Bradley, 2015). Tre centrala fokusområden är hur distribueringen av resurser och risker ser ut, vilka grupper som har möjlighet att påverka och delta i processer som påverkar vår gemensamma miljö, samt vilka grupper som erkänns och värderas (Walker, 2012). Miljörättvisa är angeläget även i en svensk kontext då forskning visar på att vissa grupper, som exempelvis låginkomsttagare och etniska minoriteter, bland annat kan observeras drabbas hårdare av luftföroreningar och missgynnas mest vid infrastruktursatsningar (Chaix et al., 2006; Bradley, Gunnarsson-Östling och Isaksson, 2008). För att åstadkomma en rättvis och hållbar planering är det därför av vikt att aktivt belysa och ta hänsyn till miljörättvisa och de integrerade sociala och ekologiska aspekterna av hållbarhet i planeringen, således även på regional nivå.

Sedan den 1 januari 2019 ska regional fysisk planering enligt Plan- och bygglagen ske i Stockholms län och i Skåne län. Det innebär att region Skåne idag är en av enbart två regioner som ska ansvara för regional planering och att utreda regionala frågor som är av betydelse för länets fysiska miljö (Boverket, 2020a). Att ansvara för den regionala planeringen innebär även att Region Skåne ska ta fram en regionplan med riktlinjer och planer för regionens markanvändning och utveckling och bland annat verka för insatser som kan bidra till att minska länets klimatpåverkan och dess effekter (Boverket, 2020b). Region Skånes framtagna regionplan går under namnet *Regionplan för Skåne 2022–2040* och är enligt regionen det vägledande dokumentet för hur den fysiska planeringen ska bidra till att bland annat skapa förutsättningar för allt från företagande och tillväxt, till boende och integration, pendling och transporter, rekreation och klimatpåverkan (Region Skåne, 2022). Med anledning av regionplanens roll som vägledande dokument för planeringen, Region Skånes roll som ansvarig aktör och miljörättsvisans förekomst i Sverige är det därmed av intresse att undersöka hur miljörättvisa framträder och kommer till uttryck i regionplanen. Detta leder till uppsatsens syfte och frågeställning.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med denna studie är att kritiskt granska hur miljö rättvisa kommer till uttryck och konstrueras i den regionala planeringen, samt vilka konsekvenser en sådan formulering har. Att kritiskt studera regionala plandokument är av intresse ur ett miljö rättviseperspektiv då det ger en ökad förståelse för vad som värderas i planeringen och ger en bild av vilka perspektiv som ges eller inte ges betydelse och erkännande. Studiens syfte konkretiseras med hjälp av följande frågeställningar:

- Hur framträder och konstrueras miljö rättvisa i Region Skånes regionplan?
- Vilka är de politiska och ideologiska konsekvenserna av hur Region Skåne framställer miljö rättvisa?

1.2 Avgränsning

Uppsatsen tillämpar ett kritiskt diskursanalytiskt förhållningssätt för att utforska om och hur miljö rättvisa kommer till uttryck och formuleras i den regionala planeringen. Studien avgränsas till region Skåne som anses lämplig utifrån studiens syfte, då det är en av enbart två svenska regioner där det enligt lag ska ske regional fysisk planering och där regionen bär ansvaret för sådan planering. Vid utförandet av en kritisk diskursanalys behöver även det empiriska materialet avgränsas till en särskild kommunikativ händelse, vilket är den text eller utsaga som är föremål för analysen. I den här studien utgörs den kommunikativa händelsen, det vill säga det empiriska materialet, av det regionala plandokumentet *Regionplan för Skåne 2022–2040*. Det diskursanalytiska förhållningssättet innebär även att det teoretiska ramverket spelar en betydande roll för studiens avgränsning och inriktning. Det teoretiska ramverket sätter nämligen ramarna för vilka diskurser som är relevanta att undersöka med hänsyn till studiens syfte och de valda frågeställningarna. Analysen avgränsas med andra ord till de diskurser som är relevanta med hänsyn till de presenterade teoretiska utgångspunkterna och studiens syfte.

1.3 Disposition

För att vägleda läsningen av den här uppsatsen presenteras i det här avsnittet en kort översikt av uppsatsens struktur och innehåll. I kapitel två presenteras inledningsvis tidigare forskning inom miljö rättvisa, följt av uppsatsens teoretiska utgångspunkter: kritisk diskursanalys som teori och miljö rättvisa. I kapitel tre utvecklas sedan kritisk diskursanalys som metod och uppsatsens analytiska tillvägagångssätt presenteras. I efterföljande kapitel (kapitel fyra)

analyseras det empiriska materialet med stöd av det teoretiska och metodologiska ramverket, samt tidigare forskning. Här presenteras även analysens resultat. Slutligen presenteras en diskussion av analysens resultat och dess bredare implikationer tillsammans med uppsatsens slutsatser i kapitel sex.

2. Teoretiska utgångspunkter

I detta kapitel presenteras de teoretiska utgångspunkter som kontextualiserar och ligger till grund för studien och analysen. Inledningsvis redogörs för tidigare forskning om miljö rättvisa i en svensk kontext, med syftet att utreda förekomsten av miljö rättvisa i landet och därmed ramverkets relevans i en svensk kontext. Därefter följer en presentation av de teoretiska ramverken kritisk diskursanalys och miljö rättvisa.

2.1 Tidigare forskning

Miljö rättviseforskning har tidigare genomförts i Sverige och visar på att miljö rättvisa förekommer och att ramverket därmed är relevant i en svensk kontext. I en studie genomförd av Chaix et al. (2006) undersöks huruvida barn från områden med socioekonomiskt låg status drabbas mer av föroreningar än barn från områden med högre socioekonomisk status. Studien utfördes i Malmö och grundade sig på en analys av data om luftkvaliteten och utsläpp samt den geografiska placeringen av barns hem och skola. Resultaten visar på att barn från områden med socioekonomisk låg status i betydligt större utsträckning bor i de mest förorenade områdena, medan barn från områden med hög status bor i de minst förorenade områdena. Utsläppen vid bostad och skola ökade även regelbundet när den socioekonomiska statusen för ett barns bostadsområde minskade (ibid.). Chaix et al. (2006) konkluderar därmed att bevis på miljö rättvisa påvisats, även i ett land som är välkänt som egalitär välfärdsstat. Författarna föreslår även att ett bättre upprätthållande av miljönormer och föreskrifter kan vara nödvändigt för att uppnå en högre nivå av miljömässigt rättvisa.

I en annan studie av Bradley, Gunnarsson-Östling och Isaksson (2008) undersöks hur miljö rättvisa kan ramas in i en svensk urban kontext utifrån tre fall: kommuners främjande av miljövänliga livsstilar, storskalig infrastrukturplanering och planerares attityder gentemot rättvisa. De tre olika fallen syftar till att belysa olika aspekter av rättvisa som bland annat vilka röster det är som uppmärksammas i planeringsprocesser, vilka som vinner eller förlorar på planeringsresultat och hur miljöproblem är fördelade mellan olika sociala grupper. De belyser även hur föreställningar kring miljö fördelar och nackdelar konstrueras vilket adderar en diskursiv syn på rättvisa i studien, med ett uttalat fokus på inramningen av miljöproblem och konsekvenserna av en sådan inramning i termer av vilka frågor och vilkas påverkan som beaktas i policy och planering. Genom tillämpningen av det diskursiva förhållningssättet ämnar studien därmed belysa underliggande förutsättningar, normaler och antagande i

planeringen. Vidare bidrar det diskursiva förhållningssättet även till att belysa frågor rörande vilka “miljövaror” och externa effekter som ska fördelas, bland vilka människor och enligt vilka rättvisepprinciper (exempelvis alla är lika, rättvisa enligt behov eller beroende på prestation) (Bradley, Gunnarsson-Östling och Isaksson, 2008).

Studiens första fall berör distributiv rättvisa i termer av resursanvändning och diskursiv rättvisa i form av produktionen och reproduktion av föreställningar om miljövänliga livsstilar. Studien utgörs av en jämförelse mellan två olika områden och baseras på intervjuer med lokalbefolkningen, planerare och en analys av strategiska plandokument. Fallet visar på att det förekommer en diskurs där den allmänt “svenska” etniska identitet hänger samman med en allmän föreställning om miljöansvar i form av bland annat återvinning och kännedom om naturen. Denna diskurs kritiserar då den “svenska” befolkningen avger ett av de största ekologiska fotavtrycken globalt sett, men också ett större avtryck än “icke-svenskar” på lokal nivå. Slutsatsen av det är att det som definieras som miljövänligt beteende verkar ramas in av svenska medelklassnormer och vanor. Studien visar också på att de offentliga strategier för hållbar utveckling som analyserats är primärt riktade mot låginkomst- och invandrarhushåll i flerfamiljshus snarare än de mer välbärgade och “svenska” hushållen i enfamiljshus, trots deras mer energikrävande livsstilar och resvanor. Sammantaget menar Bradley, Gunnarsson-Östling och Isaksson (2008) att planeringsstrategier kan bli mer medvetna om social och kulturell mångfald samt bli mer miljömässigt progressiva genom att tydligare definiera vilken typ av miljömässig förbättring som avses, med vilka mål, för vem, och genom att lära från olika sätt att spara på naturresurser.

I studiens andra fall utforskas fördelningsrättvisa i infrastrukturplaneringen genom att undersöka ett av Sveriges mest omfattande infrastrukturprojekt (Dennispaketet). Studien grundar sig på analys av lokala, regionala och nationella plandokument samt intervjuer med bland annat planerare, politiker och intressenter. Undersökningen visar på att nya vägar i många fall skär igenom viktiga grönområden för invånare i låginkomstområden. Dessa invånare går även miste om fördelarna med investeringar i väginfrastruktur, då de därtill har ett lägre bilinnehav än andra områden i regionen. Fallet illustrerar på så vis hur negativa miljöeffekter främst påverkar grupper som saknar starka röster (Bradley, Gunnarsson-Östling & Isaksson, 2008). Det tredje fallet undersöker planerarens attityd gentemot rättvisa. Studien bygger på ett antal seminarier som genomförts tillsammans med planerare i ledande positioner, med fokus på hur diskurs, mobilitet, rättvisa och mångfald kan förstås i kontexten av ett flertal pågående planeringsprojekt. Resultatet visar på att planerare upplever att deras

arbete ofta berör rättviseaspekter, även om det sällan uttrycks explicit i deras dagliga arbete. Vidare visar det tredje fallet på vilka sätt planerare aktivt arbetar med processuell rättvisa och hur de ser materiell rättvisa som uppfylld av miljönormer och föreskrifter, medan de ägnade mindre uppmärksamhet åt distributiv rättvisa. Vid en mer ingående analys av det andra och tredje fallet menar Bradley, Gunnarsson-Östling och Isaksson (2008) dock att rättvisans diskursiva dimensioner blir mer uppenbara. Till exempel så handlar processuell rättvisa inte bara om en rättvis process, utan också om frågor som föregår processen, det vill säga vilka frågor som tas upp, definieras som relevanta eller vilka som inte ens tänktes på. Ett diskursivt förhållningssätt till materiell och distributiv rättvisa tillför alltså frågor om vad som ska regleras och vad som ska fördelas och vem som definierar och formulerar dem. Det innebär också att ett uttalat rättviseperspektiv är nödvändigt för att planeringsprocesser inte ska resultera i orättvisa och exkluderande miljöer (Tunström, Gunnarsson-Östling & Bradley, 2015).

I en mer sentida studie genomförd av Khan, Hildingsson och Garting (2020) undersöks integrationen av ekologisk hållbarhet och social välfärd i Göteborg, Stockholm och Malmö. Studien centreras främst runt begreppet eko-social integration snarare än miljö rättvisa, dock innefattar båda begreppen en liknande sammanlänkning mellan miljöfrågor och sociala frågor vilket gör att studien fortfarande är relevant att belysa och relatera till den här uppsatsen. Definitionen av eko-social integrering innefattar även ett huvudsakligt rättviseperspektiv, vilket stärker en sådan motivering. Khan, Hildingsson och Garting (2020) menar att åtgärder för att hantera ekologiska utmaningar riskerar att ha en negativ påverkan på rättvisa och social välfärd, men trots det så behandlas ekologiska och sociala frågor som två separata ämnen i planeringen. Detta belyser författarna med hjälp av en innehållsanalys av policydokument och kvalitativa intervjuer som visar på att både miljöfrågor och sociala frågor är hög uppe på den politiska agendan i de tre undersökta städerna, där klimatförändringar och social segregering framställs som två särskilt stora utmaningar. Khan, Hildingsson och Garting (2020) redogör för att det trots decennier av arbete med lokal hållbar utveckling så visar resultaten på att miljö- och sociala välfärdsfrågor fortsätter att hanteras som två separata ämnen samtidigt som uppenbara samband mellan dem inte tas upp på ett systematiskt sätt. Deras analys visar på att eko-social integration tenderar att ske och experimenteras med på antingen ett tillfälligt eller ett projektbaserat sätt. Med det menas att åtgärder för eko-social integration vanligtvis förekommer i avgränsade projekt eller inom specifika policyområden som till exempel planering av grönområden, medan mer omfattande

strategier för integration saknas. De redogör även för att den typ av eko-social integration som observeras i de tre städerna främst relaterar till lokala miljöproblem som exempelvis grönområden och förbättrade lokala livsmiljöer. De mest uppenbara sambanden mellan ekologiska och sociala frågor verkar därmed vara de som är mest påtagliga för lokala medborgare och samhällen. Resultaten pekar också på att utmaningar relaterade till klimatförändringar, som anses vara ett huvudsakligt problem, framför allt hanteras som ett miljöproblem medan dess sociala konsekvenser i stor utsträckning försummas. Aspekter som rättvisa och jämlikhet påvisas också vara relativt frånvarande i planeringen och frågor gällande vem som orsakar mest utsläpp eller vem som drabbas mest av miljöskador anses ännu inte vägledande principer för planering. Slutligen finner de att eko-social integrering är begränsad i förhållande till att ta itu med de ekologiska effekterna av konsumtion och livsstil. I den mån de tre städerna tar upp sådana frågor är det främst i form av råd och information till hushållen om hur de kan minska deras individuella påverkan, men det är inte mycket uppmärksamhet som riktas mot variationer i ekologiska fotavtryck beroende på socioekonomiska skillnader (Khan, Hildingsson och Garting, 2020). Ingen tidigare studie kring regional planering och miljö rättvisa i en svensk kontext går att återfinna. Med tidigare forskning som påvisar miljö rättvisor och även en brist av ett integrerat rättviseperspektiv i planeringen i åtanke finns det anledning att därför undersöka om och hur miljö rättvisa framträder i den regionala planeringen.

2.3 Kritisk diskursanalys som teori

Diskurs ett mångfacetterat begrepp med många olika definitioner och betydelser. Enligt Winther Jørgensen och Phillips (2000) kan diskurs dock kortfattat sägas vara ett bestämt sätt att tala om och förstå världen. Oftast inrymmer begreppet även en idé om att språket är strukturerat i olika mönster som våra utsagor följer när vi agerar inom olika sociala domäner. Diskursanalysen är i nästa steg en analys av dessa mönster. Även om det finns olika förhållningssätt till diskursanalys så delar de den gemensamma utgångspunkten att människors sätt att tala aktivt påverkar skapandet och rekonstruktionen av våra uppfattningar, identiteter och sociala relationer. Vår kommunikation avspeglar därmed inte vår omvärld på ett neutralt sätt, vilket analysen ämnar belysa. Diskursanalysen kan användas på en stor mängd olika områden men eftersom teori, metod och analys är tätt sammanlänkade inom det diskursanalytiska angreppssättet så kan den inte användas som en analysmetod lösryckt från dess teoretiska och metodologiska grund (Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Diskursanalysen behandlas därför här som en helhet, vilket medför att de olika områdena

stundtals kan gå in i varandra och motiverar därmed en mer djupgående teoretisk presentation.

Inom diskursteorin har den egna inriktningen kritisk diskursanalys, som betonar den roll som språket har som en maktresurs som är kopplad till ideologi och sociokulturell förändring, växt fram (Bryman, 2018). Då syftet med denna uppsats är att kritiskt granska hur miljö rättvisa kommer till uttryck och formuleras i den regionala planeringen anses tillämpningen av en sådan kritisk inriktning lämplig. Den kritiska diskursanalysen kan mer ingående sägas "ställa upp teorier och metoder för att teoretiskt problematisera och empiriskt undersöka relationen mellan diskursiv praktik och social och kulturell utveckling i olika sammanhang" (Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s 66). Med andra ord så beskriver det kritiska förhållningssättet inte bara diskursiva praktiker, utan visar också på hur diskurs formas av ideologier och maktrelationer och att diskurs har en konstruktiv effekt på sociala identiteter, sociala relationer och system av kunskap och övertygelse som i sig inte är uppenbara för de som deltar i diskurser (Fairclough, 1992). Den kritiska diskursanalysen kan på så vis användas för att utforska hur sådana dolda, bakomliggande betydelser används för att förstå hur kommunikation genom text tjäna vissa grupperns intressen mer än andra (Denscombe, 2018).

Likt för diskursanalys som helhet har även inriktningen kritisk diskursanalys ett flertal olika angreppssätt. I den här uppsatsen används Faircloughs angreppssätt på kritisk diskursanalys, vilket motiveras av att det anses vara den mest utvecklade teorin och metoden för forskning och strukturerad analys (Winther Jørgensen & Phillips, 2000). En central aspekt i Faircloughs angreppssätt är att "diskurs är en viktig form av social praktik som både reproducerar och formas av kunskap, identiteter och sociala relationer inklusive maktrelationer, och samtidigt formas av andra sociala praktiker och strukturer" (Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s 71). Diskurs är med andra ord både konstituerande och konstituerad. Det finns ett antal centrala begrepp som är grundläggande för förståelsen av Faircloughs perspektiv på kritisk diskursanalys och hur teoribildningen används i den här uppsatsen. Två av dessa centrala begrepp är *intertextualitet* och *interdiskursivitet*. Intertextualitet hänvisar till att alla kommunikativa händelser alltid bygger på tidigare händelser. Med det menas att ingen text står för sig själv utan befinner sig ständigt i relation till andra redan producerade texter. Genom att se till intertextualitet ges möjligheten att analysera hur texter bygger på varandra och hur de därmed bidrar till historisk utveckling och förändring (Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Interdiskursivitet är en form av intertextualitet där analysen i stället går ut på att synliggöra vilka diskurser texten bygger på och vilka relationer en diskurs har till andra

diskurser. Ytterligare två centrala begrepp är *hegemoni* och *ideologi*. Hegemoni förstås av Fairclough (1992) som ledarskap och dominans över ekonomiska, politiska, kulturella och ideologiska aspekter av samhället hos en viss samhällsklass. Hegemoni är inte en dominans som uppnås genom våld eller tvång, utan genom att underordnade klasser accepterar den rådande ordningen. Hegemoni anses därför aldrig heller vara stabil eller fixerad utan förklaras som en ständig förhandlingsprocess vari man skapar betydelsekonsensus. Begreppet kan med andra ord förstås som en organisering av samtycke, där betydelsebildning är ett viktigt redskap för att stabilisera maktförhållanden (Winther Jørgensen & Phillip, 2000). Hegemoni knyts även samman med begreppet ideologi. Fairclough uppfattar ideologier som konstruktioner av verkligheten som är inbäddade i den diskursiva praktiken, och som bidrar till att producera, reproducera och transformera dominansrelationer (Fairclough, 1992). Winther Jørgensen & Phillip (2000) menar att utifrån Faircloughs definition kan diskurser anses vara ideologiska i olika stor utsträckning, och de ideologiska diskurserna är de diskurser som bidrar till att upprätthålla eller transformera maktrelationerna. Fairclough ser inte ideologi som en "allomfattande storhet" där individer är passiva ideologiska subjekt. Individer anses i stället vara aktiva aktörer eftersom ideologier uppstår i sociala relationer, vilket innebär att de även har möjlighet att omstrukturera de praktiker och strukturer som de positioneras ideologiskt av och därmed också göra motstånd (Fairclough, 1992). Hegemoni och ideologi kan utifrån ovan sägas hänga samman på så sätt att hegemonier är en förhandlingsprocess för att nå konsensus i ideologier och diskurser. Ideologierna och maktrelationer kan genom sådan konsensus bli naturaliserade, vilket innebär att de accepteras som allmän och självklar kunskap och därmed inte ifrågasätts. Genom att se till hegemoni och ideologi som teoretiska begrepp kan man analysera hur diskursiv praktik ingår i en större social praktik och kan bidra till studiens syfte genom att även belysa de förda diskursernas konsekvenser och innebörd (Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Den kritiska diskursanalysen är inte enbart en teoribildning utan används även som metod för genomförande av analys. Den metodologiska tillämpningen presenteras i kapitel tre.

2.4 Miljörättvisa

Likt diskurs är även miljörättvisa ett mångfacetterat begrepp och ramverk som behöver redogöras för historiskt för att få en djupgående förståelse för dess bakgrund, definition och omfattning (Walker, 2012; Schlosberg, 2007). Bland rättviseforskare och teoretiker finns en bred enighet kring att begreppet kom till i USA och utvecklades i samband med protesterna i

Warren County, North Carolina år 1982 (Murdock, 2020). Det organiserade motståndet uppstod till följd av att giftigt avfall dumpades i områden där majoriteten av invånarna var fattiga och afroamerikaner, vilket initierade en sammanslagning av de tidigare åtskilda miljö- och medborgarrättsrörelserna. Även om en miljörelaterad oro existerat bland särskilda grupper i urbaniserade städer redan innan protesterna, så anses händelserna i Warren County ligga till grund för den sammanslagna miljörättsrörelsen (Schlosberg & Collins, 2014). Till en början hade miljörättsrörelsen och forskningen ett primärt fokus på relationen mellan fattigdom och etnicitet och den rumsliga fördelningen av just avfall och industriområden som producerade föroreningar. Detta är fortfarande en viktig aspekt, även om både begreppet och rörelsen utvecklats sedan dess (Walker, 2012).

Miljörättvisa som begrepp och ramverk började belysas och användas i forskning och det uppstod i samband med det ett behov av att omdefiniera vad miljö ansågs vara och vad som ansågs var rättvisa (Schlosberg & Collins, 2014). Definitionen av miljö hade tidigare haft ett starkt fokus på vild natur men övergick med tiden till att bli förstådd där människor lever och vistas, och hur miljörisker hotar ett sådant vardagsliv. Begreppet miljö utvecklades därmed till att inkludera samspel mellan människa och natur utöver de mer traditionella aspekterna, som exempelvis tillgång till grönska. Det uppstod även kombinerade föreställningar om miljömässig hållbarhet med krav på social rättvisa. Rättvisebegreppet i sig är även det mångfasetterat och definitionen har med tiden övergått från att fokusera på fördelningen av miljörisker och statligt skydd, till ett breddat perspektiv som innefattar bland annat fördelning, brist på erkännande och exkludering. Miljörättvisa har i dag spridit sig och utvecklats både geografiskt och konceptuellt och behandlas i dagsläget av ett brett spektrum av forskare och organisationer som analytiskt ramverk för att utforska innebörden av miljö- och klimatförändringar (ibid.). Konceptet syftar till problem på både lokal gatunivå och på en global skala och innefattar både sociala dimensioner som bland annat ålder, kön, etnicitet, inkomst och klass samt miljödimensioner som exempelvis transport, luftföroreningar, grönområden och översvämningar (Walker, 2012).

Ett exempel på ett viktigt fokus inom miljörättvisa som knyter särskilt an till uppsatsens syfte är markanvändningskonflikter. Kennedy (2017) behandlar markanvändningskonflikter främst kopplat till utvinningsverksamheter, men talar även om andra typer av näringsverksamheter som utökar sina verksamheter och tar mer mark i anspråk. Hon menar att till följd av sådan utveckling uppstår konkurrens om marken och oro hos befolkningen över bland annat miljöpåverkan, försörjning och tillgång till mark, vilket i sin tur leder till konflikter. Kennedy

(2017) anger att det är ett faktum att en växande befolkning kräver mer energi och försörjning och att det behöver göras svåra avvägningar gällande markanvändningen, dock krävs det ett inkluderat miljö rättviseperspektiv i dessa avvägningar för att bättre förstå eventuella konflikter och orosmoment (Kennedy, 2017). En annat exempel på ett fokusområde inom miljö rättvisa som viktigt att belysa är relationen mellan miljö rättvisa och klimat rättvisa. Klimat rättvisa är en term som är nära relaterad till miljö rättvisa är klimat rättvisa. Klimat rättvisa tenderar att fokusera på internationell och generationsöverskridande rättvisa med ett huvudsakligt fokus på nationers skyldigheter och rättigheter, samt frågor om distributiv och processuell rättvisa på en global skala (Edwards, 2020). Klimat förändringar medför dock konsekvenser på lokal nivå och förväntas leda till stora sociala och ekonomiska förluster för våra städer. Klimat förändringar kan också innebära förvärrade befintliga socioekonomiska problem och ökade risker för andra miljömässiga faror (Granberg & Glover, 2021). Granberg och Glover (2021) menar därför att klimat strategier och klimatanpassning på lokal nivå också behöver inkludera och ta hänsyn till ett rättviseperspektiv. Detta innebär att även om klimat frågan är en global sådan, så är klimat förändringar och klimat åtgärder fortfarande relevanta frågor att behandla som miljö dimensioner och belysa ur ett miljö rättviseperspektiv i en mer lokal kontext.

2.4.1 Miljö rättvisans tre rättviseperspektiv

Miljö rättviseforskare utgår i många fall från tre olika typer av rättviseperspektiv: distributiv rättvisa, processuell rättvisa och rättvisa som erkännande. Enligt Schlosberg (2007) så har de tre perspektiven ett ömsesidigt förhållande och behöver kombineras för att uppnå ett brett och mångfacetterat angreppssätt, och det går inte att tala om ett perspektiv utan att det leder till ett annat. I figur 1 presenteras en kort beskrivning av de tre perspektiven, vilket sedan efterföljs av en mer djupgående redogörelse för perspektiven och hur de relaterar till varandra.

Distributiv rättvisa: rättvisa förstås i termer av distribution eller fördelning av resurser och risker

Processuell rättvisa: rättvisa förstås i termer av på vilka sätt beslut fattas, vem som är involverad och vem som har inflytande

Rättvisa som erkännande: rättvisa förstås i termer av vem som ges respekt och vem som är och vem som inte är värderad

Figur 1. Miljö rättvisans tre rättviseperspektiv (översatt efter Walker, 2012, s 10)

2.4.1.1 Distributiv rättvisa

Distributiv rättvisa kan kortfattat sägas förstås i termer av distribution och fördelning av resurser och risker (Walker, 2012). Som tidigare redogjort för så definierades rättvisa ursprungligen utifrån distribution och fördelning av sociala, politiska och ekonomiska fördelar och bördor. Under senare år förflyttades fokuset till vad det är som ska distribueras och vad principerna som styr de föreslagna distributionerna borde vara (Schlosberg, 2007). Miljö rättvisa innefattar, som tidigare nämnt, ett stort antal olika miljödimensioner. Detta kan vara både bördor som exempelvis luftföroreningar och översvänningsrisker och fördelar som exempelvis tillgång till grönområden och vatten (Walker, 2012). Gällande frågan om vad det är som ska definieras menar Walker (2012) att det finns hårfina skillnader i hur dessa olika miljöaspekter definieras. Detta kan belysas genom att exempelvis se till grönområden, där tillgång till ett grönområde inte nödvändigtvis säger något om rättviseaspekten eftersom grönområdet i sig har olika kvaliteter och värden som behöver redogöras för. Det kan även belysas genom att se till översvämningar, där det behövs definieras om det är exponeringen, konsekvenserna, eller fördelningen av investeringar mot översvämningen som ska fördelas. Gällande vilka principer som styr distributionerna menar Walker (2012) att det finns olika principer som betecknar olika sätt att se på vad rättvis distribution och fördelning är och borde vara. Två sådana principer kan exempelvis vara distribution efter sårbarhet eller distribution efter behov. Distribution efter sårbarhet syftar till att alla inte nödvändigtvis påverkas av eller hanterar miljömässiga bördor på samma sätt, exempelvis på grund av ekonomiska begränsningar. Distribution efter behov belyser hur alla inte heller har samma behov och en jämn fördelning innebär därför inte nödvändigtvis en rättvis sådan. Exempelvis har äldre människor ett större behov av skuggade och svala områden då de är särskilt känsliga för höga temperaturer. Att avgöra vad som är bra eller dåliga principer är enligt Walker (2012) en social process och olika miljöaspekter, som exempelvis grönområden, upplevs inte alltid som en bra sak och värderas inte på grund av samma anledningar. Distributiv rättvisa behöver därför definieras och belysas kontextuellt.

2.4.1.2 Processuell rättvisa

Processuell rättvisa kan kortfattat förstås i termer av på vilka sätt beslut fattas, vem som är involverad och vem som har inflytande (Walker, 2012). Genom att enbart se till distributiv rättvisa försummas de institutionella kontexter som påverkar och bestämmer distributionen och därför behöver perspektivet kombineras med det processuella, som belyser betydelsen av sådana bakomliggande beslutsprocesser (Marion Suiseeya, 2020). Tillgång och inkludering är

två huvudsakliga principer av processuell rättvisa. Principer gällande tillgång syftar exempelvis till att åtkomsten av bland annat miljöinformation är ett grundläggande villkor för att kunna delta effektivt och ge ett informerat samtycke i olika processer. Tillgång syftar även till möjligheten att delta i juridiska processer för att bland annat skydda sina rättigheter. Principer gällande inkludering syftar exempelvis till vilka som tillåts delta i olika former av policy- och beslutsprocesser. Det syftar även till att deltagarna inkluderas på liknande grunder, vilket innebär att de bland annat får lika mycket respekt och att det är en jämn maktbalans (Walker, 2012).

2.4.1.3 Rättvisa som erkännande

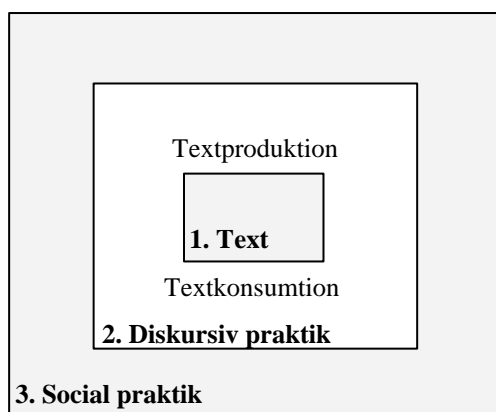
Rättvisa som erkännande kan förstås i termer av vem som ger respekt, och vem som är och vem som inte är värderad (Walker, 2012). Teorier kring erkännande syftar till att belysa den sociala kontext i vilken orättvisa distributioner existerar (Schlosberg, 2007). Young (1990) anser att teorier kring rättvisa som enbart baseras på distributionsperspektivet ignorerar de sociala, kulturella, symboliska och institutionella förhållanden som ligger till grund för de orättvisa fördelningarna från första början. Hon menar därmed att orättvisa distributionsmönster där vissa människor får mer än andra uppstår av en anledning och att de strukturer, normer och språk som förmedlar och konstruerar sådana sociala relationer behöver belysas (ibid.). Med andra ord är sociala strukturer, normer och språkanvändningar underliggande faktorer som bidrar till felaktigt erkännande mellan olika grupper, och teoribildningar kring rättvisa som erkännande syftar att belysa dessa (Schlosberg, 2007).

3. Metod

I detta kapitel utvecklas kritisk diskursanalys som metodologiskt ramverk. Inledningsvis presenteras Faircloughs tredimensionella analysmodell, som används som analytisk ram för att strukturera upp analysen. Därefter redovisas det analytiska tillvägagångssättet med syftet att redogöra för hur ramverket tillämpats och hur analysen genomförts. Slutligen avslutas kapitlet med en metoddiskussion.

3.1 Faircloughs tredimensionella analysmodell

I den här uppsatsen används som tidigare redogjort för Faircloughs angreppssätt på kritisk diskursanalys. Detta motiveras delvis av att hans tredimensionella analysmodell anses vara den mest utvecklade metoden för forskning och strukturerad analys (Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Faircloughs tredimensionella modell är en analytisk ram som enligt Winther Jørgensen och Phillips (2000) kan användas vid empirisk forskning om kommunikation och samhälle. Modellen innefattar tre dimensioner som alla ska inkluderas i diskursanalys av kommunikativa händelser, se figur 2. I den första dimensionen (*text*) analyseras och granskas den valda textens egenskaper i form av innehåll, struktur och innebörd. I den andra dimensionen (*diskursiv praktik*) undersöks de produktions- och konsumtionsprocesser som är förbundna med texten. I den tredje dimensionen (*social praktik*) analyseras och beaktas slutligen den bredare sociala kontext som den kommunikativa händelsen är en del av (Bryman, 2018; Winther Jørgensen & Phillips, 2000). *Text*, *diskursiv praktik* och *social praktik* är enligt Faircloughs modell således tre nivåer som kan urskiljas analytiskt och analyseras var för sig, dock går de olika nivåerna även in och ut ur varandra på ett sätt som möjliggör analys av samtliga nivåer samtidigt (Fairclough, 1992; Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Enligt Fairclough (1992) finns det inget konkret tillvägagångssätt för att genomföra en kritisk diskursanalys då det går att närma sig metoden från olika håll beroende på projektets karaktär och författarens egen syn på diskurs. Genom sin modell presenterar han därför i stället generella riktlinjer som syftar till att identifiera de huvudsakliga element och överväganden som är av betydelse för en kritisk diskursanalys (Fairclough, 1992). Nedan följer en mer ingående beskrivning av analysmodellens olika nivåer, huvudsakliga element och riktlinjer samt uppsatsens analytiska tillvägagångssätt.

Figur 2. Faircloughs tredimensionella analysmodell (Baserad på Winther Jørgensen & Phillips, 2000).

Analysen av *texten* fokuserar på formella drag hos den kommunikativa händelsen som konstruerar och bygger upp diskurser lingvistiskt. Formella drag inkluderar vokabulär, grammatik, textbindning och struktur (Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Vokabulär kan undersökas på en mängd olika sätt, dock kan vokabulär sägas syfta till betydelsen av specifika ordval eller individuella ord. Ett fokus inom analysen kan därmed vara alternativa ordval och dess politiska och ideologiska signifikans eller hur vissa områden formuleras mer intensivt än andra (Fairclough, 1992). Den huvudsakliga analysenheten inom grammatik är korta satser eller meningar. Varje sådan enhet innehåller textuell betydelse som både är konstituerande och konstituerad. Ett exempel på hur detta kan te sig är huruvida en sats är skriven i aktiv eller passiv form, vilket kan påverka uppfattningen om ett subjekt utför eller utsätts för en handling. Genom att titta på textbindning undersöks hur satser och meningar binds samman för att bilda större textenheter, genom exempelvis upprepning av ord eller användandet av sambandsord. Detta belyser bland annat hur olika satser relaterar till varandra, genom att fungera som exempelvis beskrivande, fördjupande eller definierande. Struktur liknar analysenheten textbindning men ser i stället till mer storskaliga sammansättningar och egenskaper hos olika texttyper, som exempelvis vilka avsnitt är kombinerade och på vilka sätt. Enligt Fairclough kan analys av strukturen ge insikt kring olika system av kunskap och övertygelse och olika antaganden kring sociala förhållanden (Fairclough, 1992).

Den *diskursiva praktiken* relaterar till hur textförfattare bygger på redan existerande diskurser för att skapa text samt hur mottagaren använder dessa diskurser i konsumtion och tolkning av texten. Vid analys av diskursiv praktik är man med andra ord intresserad av hur texten är producerad och hur den konsumeras genom att se till aspekter som i vilken social kontext

texten är producerad, vad textens syfte är och vilka de tänkta mottagarna är (Winther Jørgensen & Phillips, 2000).

Inom den yttersta analysnivån *social praktik* placeras *texten* och den *diskursiva praktiken* i förhållande till den bredare sociala praktiken som de är en del av (Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Att specificera den sociala praktiken är enligt Fairclough (1992) grunden för att förklara varför den diskursiva praktiken är som den är och i sin tur effekterna av den sett till den sociala praktiken. Inom den här nivån återkopplar Fairclough till begreppen hegemoni och ideologi. Analysen genomförs genom att den sociala praktiken utforskas och belyses utifrån teori och tidigare forskning kring de sociala processerna. Det är i analysen av förhållandet mellan den diskursiva praktiken och den bredare sociala praktiken det då går att dra slutsatser om diskursens innebörd i form av politiska och ideologiska konsekvenser eller inverkan på sociala relationer, strukturer och identiteter (Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Sammanfattningsvis kan analysen sägas gå från beskrivning av *texten*, till tolkning av den diskursiva praktiken för att sedan övergå till tolkning av båda dessa aspekter i ljuset av den sociala praktiken.

3.1.1 Analytiskt tillvägagångssätt

Här redovisas det analytiska tillvägagångssättet för att redogöra för tillämpning av Faircloughs tredimensionella analysmodell och genomförandet av analysen. Analysen delades upp i två steg, där det första steget integrerar och fokuserar på de två analysnivåerna *text* och *diskursiv praktik* och det andra steget behandlar den *sociala praktiken*.

I analysens första steg behandlades inledningsvis den kommunikativa händelsen som analysen grundar sig på, vilket som tidigare redogjorts för är det regionala plandokumentet *Regionplan för Skåne 2022–2040*. Först analyserades vilken roll regionplanen har i det svenska planeringssystemet, vilket kort presenterats i uppsatsens inledning, och sedan behandlades dokumentet genom en noggrann genomläsning för att få en övergripande bild av dess innehåll. Texten lästes sedan igenom med ett särskilt fokus på att identifiera och plocka ut särskilda begrepp, resonemang eller upprepade formulering och mönster som relaterar till ekologiska eller sociala perspektiv. Därefter strukturerades de utvalda resonemangen eller formuleringarna upp enligt olika teman som ansågs relevanta utifrån uppsatsens analysfokus. De slutgiltiga teman som valdes ut var *Konkurrens*, *Klimat- och miljöhot*, *Sociala klyftor* samt *Eko-social integration*. För att belysa bland annat produktionsförhållanden och intertextualitet så valdes vissa aspekter av regionplanens innehåll ut för att redovisas separat i

delkapitel (4.1.1 Inramning av regionplanen) utöver dessa tematiseringar. Dessa fokuserar på Region Skånes egna formuleringar kring regionplanen och regionplaneuppdraget, regionplanens strukturella upplägg samt förekommande hänvisningar till andra mål, planer och dokument. Dessa aspekter hade kunnat vävas in i tematiseringarna för att på ett bättre sätt inkorporeras i analysens nästa steg, men ansågs på grund av de ibland bristande kopplingarna till diskurserna gynnas av att redovisas separat.

I analysens nästa steg undersöks den sociala praktiken genom att redogöra för vilka samhällsliga strukturer eller ideologier som synliggjorts i textens diskurser i relation till miljö och rättvisa. Här analyseras och beaktas den bredare sociala praktiken som regionplanen är en del av genom att relatera resultaten från analysens första steg till tidigare forskning och miljörettsveteteori. Analysens andra steg knyter med andra ord samman resultaten från analysens första steg med den tidigare presenterade kunskapen om och förståelsen av samhället.

3.3 Metoddiskussion

Den kritiska diskursanalysen syftar kort sagt till att kartlägga vad som kommer till uttryck i en kommunikativ händelse, klargöra hur diskurser konstrueras och belysa diskursernas roll i upprätthållandet av maktförhållanden. Huvudsakligen är diskursanalysens ärende därmed inte att utreda en egentlig verklighet bakom diskursen eller överväga vad människors egentliga mening är i deras uttalanden. Utgångspunkten är i stället att man ska arbeta med det som faktiskt skrivits och undersöka vilka mönster som förekommer samt vilka sociala konsekvenser som olika diskursiva framställningar av verkligheten får (Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Som forskare är det dock viktigt att bära med sig att tillämpningen av diskursanalyser medför vissa begränsningar beträffande verifiering av metod och resultat. Begränsningarna beror på att tillvägagångssättet sätter stor tillit till forskarens insikter vid tolkning av materialet då det kan vara svårt att se diskurser som man står nära, eftersom man ofta delar många av de självklarheter som ligger i ens material (Denscombe, 2018; Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Det är därför av stort vikt att lyfta att de resultat som presenteras i uppsatsen är en produkt av författarens egna tolkningar och att det är svårt att återskapa den analys som genomförts. För att minimera det personliga inflytandet behöver forskaren sätta parentes kring sig själv och sin kunskap och analysen har även genomförts med ett särskilt fokus på att i största möjliga utsträckning ställa sig främmande inför materialet. Vidare så har redogörelsen av det analytiska tillvägagångssättet samt av vilka avgränsning som gjorts

bidragit till transparens och tydlighet i hur studien genomförts, vilket i sin tur bidrar till att studien kan följas av läsaren även om inte samma förkunskap inte delas (Winther Jørgensen & Phillips, 2000).

4. Analys och resultat

I följande kapitel presenteras den genomförda analysen och dess resultat. Kapitlet är uppdelat i två övergripande delar. Den första delen behandlar de två första nivåerna av Faircloughs tredimensionella analysmodell, *text* och *diskursiv praktik*. I kapitlets andra del behandlas den tredje analysnivån *social praktik*.

4.1 Text och diskursiv praktik

I den första analysdelen behandlas de två analysnivåerna text och diskursiv praktik.

Inledningsvis presenteras en inramning av regionplanen utifrån regionens formuleringar om sin egen roll kopplat till regionplaneuppdraget och plandokumentet, dokumentets struktur och slutligen dess intertextuella sammanhang. Därefter presenteras de identifierade tematiseringarna *Konkurrens, Klimat- och miljöhot, Sociala klyftor* samt *Eko-social integration*.

4.1.1 Inramning av regionplanen

Här redovisas en så kallad inramning av regionplanen, vilket syftar till att belysa aspekter som Region Skånes egna formuleringar kring regionplanen och regionplaneuppdraget, regionplanens strukturella upplägg samt förekommande hänvisningar till andra mål, planer och dokument.

4.1.1.1 Region Skåne och regionplaneuppdraget

Region Skåne beskriver sin egen roll i regionplanen och tolkar därtill också syftet med planen genom sina egna formuleringar. Regionplanen beskrivs i dokumentet som “en strategisk plan som omfattar hela Skåne” (Region Skåne, 2022, s 4). Planen ska “visa Skånes samlade vilja och ge förutsättningar för utveckling av de fysiska strukturerna” och kommer “tillsammans med de kommunala översiktsplanerna att visa riktningen för hur det framtida Skåne ska se ut” (s 4). Regionplanen framställs som ett dokument som syftar till att både representera samtliga kommuner i regionen och även verka som vägledande för gemensam och överbyggande planering. Ett sådant syfte konkretiseras bland annat i den formulerade målbilden:

“Regionplanen ska vara ett verktyg för att stärka Skånes utveckling som flerkärnig arbetsmarknads- och bostadsregion med minskad klimatpåverkan och anpassning till ett förändrat klimat. Regionplanen ska bidra till att uppnå ett långsiktigt hållbart samhälle där biologisk mångfald och ekosystemtjänster är förutsättningar för den goda livsmiljön.

Regionplan för Skåne är en gemensam grund som underlättar samordning av fysiska strukturer över kommungränserna och bidrar till att skapa ett sömlöst Skåne för invånarna. Det är ett arbete där Region Skåne och de skånska kommunerna tillsammans planerar det framtida Skåne i mellankommunala och regionala frågor” (s 9)

Dokumentet innehåller tydliga formuleringar som tyder på att Region Skåne anses ha en särskild betydande roll, inte bara som regionplaneorgan och planupprättare men också som “genomförare av planen utifrån det regionala utvecklingsuppdraget, i egenskap av sjukvårdsaktör [...] och andra statliga och lagstiftade uppdrag” (s 8). Region Skånes agerande beskrivs därigenom ha en påverkan på den fysiska planering och samhällsutvecklingen (ibid.). Det konstateras dock att regionplanen inte kan hantera “alla kommunala och lokala intressen” och att ytterligare avvägningar måste göras i efterföljande planering (s 23). De vägval som görs i den efterföljande kommunala planeringen beskrivs därtill ha stor inverkan på hur Skåne som helhet utvecklas (s 57). Den regionala planeringen beskrivs i samband med detta i stället syfta till att “peka på inriktningar och övergripande avvägningar mellan olika intressen och förhållningssätt som vägledning i den efterföljande planeringen” (s 23). Det tydligt formulerade syftet och den kontext i vilken regionplanen uppstått redogör delvis för den diskursiva praktikens produktionsaspekter. Med avseende på konsumtion, alltså vem eller vilka regionplanen är riktad till, uppfattas det något otydligt då inga sådana formuleringar identifierats.

4.1.1.2 Regionplanens strukturella upplägg

Regionplanen består av fem huvuddelar: planeringsförutsättningar, utvecklingsinriktning, tematiska fördjupningar, genomförande och uppföljning och konsekvensbedömning. I den första delen (planeringsförutsättningar) utvecklar Region Skåne deras uppdrag i förhållande till regionplanen, redogör för mål som planen förhåller sig till, formulerar trender och utmaningar som de anser påverkar utvecklingen och framtida planeringen (s 4). Dokumentets andra del (utvecklingsinriktning) anges vara regionplanens kärna. Där beskriver Region Skåne deras så kallade flerkärnighetsmodell med planeringsstrategier. Avsnittet syftar enligt Region Skåne till att förtydliga den övergripande rumsliga inriktningen för regionplanen (s 4). I den tredje delen (tematiska fördjupningar) ämnar Region Skåne konkretisera de tidigare nämnda planeringsstrategierna i form av ett antal fördjupningar med planeringsprinciper. Avsnittet innehåller fyra övergripande tematiska fördjupningar: bebyggelseutveckling, transporter, grönstruktur och teknisk infrastruktur. Varje tema fördjupas utefter sakområden med tillhörande planeringsprinciper. I den fjärde delen (genomförande och uppföljning) avser

Region Skåne beskriva hur regionplanen ska genomföras och följas upp. I den sista delen (konsekvensbedömning) redogör Region Skåne för att en samlad konsekvensbedömning av planförslaget till ny regionplan för Skåne finns som en bilaga till planen.

Regionplanens struktur ger en tydlig bild av i vilka sammanhang olika diskurser förekommer eller formuleras och ger därmed en antydning gällande Region Skånes förhållningssätt. Ett exempel på detta är den tydliga uppdelningen och formuleringen av trender och utmaningar. Dessa får stort utrymme i dokumentet och lyfts ut som särskilt betydande för utvecklingen och den framtida planeringen, och blir således även mer framträdande diskurser.

Formuleringen beträffande dokumentets struktur tyder på en medvetenhet kring en sådan betoning hos Region Skåne:

“Regionplanens logik bygger på en röd tråd [...]. Utmaningarna utgör förutsättningarna för den fysiska planeringen och ska tydliggöra varför särskilda frågor ska lyftas. Planeringsstrategierna visar på utvecklingsinriktningen och tillsammans med planeringsprinciperna pekar åt vad som ska göras för att bemöta utmaningarna.” (ss 5–6)

4.1.1.3 Hänvisningar till mål, planer och dokument

Regionplanen präglas i hög grad av intertextualitet och intertextuella kedjor eftersom det finns en stor mängd återkommande hänvisningar till andra regionala, nationella eller internationella mål, planer och program. Mest påtaglig är närvaron av och hänvisningen till Agenda 2030, FN:s ramverk för hållbar utveckling. Region Skåne anger att i arbetet med regionplanen har en mappning mot Agenda 2030 genomförts, med syftet att följa upp hur regionplanen svarar mot arbetet med att uppnå de globala målen i Agenda 2030 (s 6).

Hänvisningen till Agenda 2030 och de globala målen är upprepande och dyker upp i de flesta av regionplanens olika delar. Mest framträdande är hänvisningen i delkapitlet mål, planer och program samt i huvuddelen tematiska fördjupningar. I delkapitlet mål, planer och program står det skrivet att “Liksom i Skånes regionala utvecklingsstrategi kräver regional fysisk planering att arbetet går i linje med dessa mål för att skapa en hållbar utveckling” (s 25). Användningen och framställningen av hållbar utveckling och dess innebörd i texten kan därmed konstateras stå i tydlig relation till tidigare konstruktion av begreppet. Detta intertextuella sammanhang och kopplingen till hållbar utveckling framhävs ytterligare i följande citat:

“Att denna planering följer målsättningen i Agenda 2030 ”Ingen ska lämnas utanför” innebär att samtliga hållbarhetsdimensioner berörs – de miljömässiga, ekonomiska och sociala

dimensionerna. En fysisk planering med människan i centrum bidrar till ett långsiktigt hållbart Skåne, vilket målen i Agenda 2030 belyser och något som särskilt lyfts i regionplanens röda tråd” (ss 25–26)

Huvuddelen tematiska fördjupningar innehåller som tidigare redogjort för fyra fördjupningsområden med olika tillhörande planeringsprinciper. Samtliga av dessa planeringsprinciper sätts i relation och kopplas till olika globala mål som listas efter varje formulerad princip. Med en tydlig koppling till de globala målen anges planeringsprinciperna anges “ha möjlighet att bidra till uppfyllandet av Agenda 2030 och ett mer socialt hållbart Skåne” (s 26). Agenda 2030 och de globala målen är därmed både ett ramverk för utformningen av planeringen och något som ska uppnås.

Ett annat mycket närvarande textdokument är den regionala utvecklingsstrategin *Det öppna Skåne 2030*, som enligt Region Skåne ämnar beskriva en gemensam version om hur Skåne ska utvecklas till 2030 (s 24). Regionplanen anges vara en områdesstrategi till den regionala utvecklingsstrategin och de har en stark koppling då den fysiska planeringen fastställs vara en del av utvecklingen (s 23). I regionplanen inkluderas även ett utdrag från utvecklingsstrategin som får ta stor plats och som därmed verkar vara av särskild betydelse:

“Skåne är hållbart, vilket innebär att både människan och platsen mår bra. [...] Här har alla människor likvärdiga möjligheter att förverkliga sina mål i livet. Att vara delaktig i samhället och engagera sig i den gemensamma framtiden är en självklarhet. Demokratin fungerar genom att ett brett spektrum av uppfattningar välkomnas. Här finns livskvalitet, trygghet och framtidstro. Mångfalden är ett starkt signum, vilket innebär respekt för allas livsval och åsikter. [...] Här finns något för alla: människor, upplevelser, arbete, kultur, rekreation, idrott, kapital, nya idéer, entreprenörskap, utbildning, god miljö, natur, dofter och smaker. Allt byggt på en grund av miljömässig, social och ekonomisk hållbarhet, de tre hållbarhetsdimensionerna i FN:s Agenda 2030 som utgör grunden för hållbar utveckling.” (s 24)

Utöver ovannämnda texter förekommer det hänvisningar till ett flertal andra dokument, vars kopplingar också är relevanta att belysa utifrån studiens syfte. Ett urval av dessa hänvisningar presenteras nedan:

- *Politik för gestaltad livsmiljö*: “har formulerat ambitionen med ett samhällsbygge som sätter människan i centrum, där fler ska få bo och leva i inkluderande, väl gestaltade och långsiktigt hållbara livsmiljöer. Det nationella målet för gestaltad livsmiljö

innebär att arkitektur, form och design ska bidra till ett hållbart, jämlikt och mindre segregerat samhälle. (s 26)

- *Nationell strategi för klimatanpassning*: “[...] Sveriges mål för klimatanpassning är att utveckla ett långsiktigt hållbart och robust samhälle som aktivt möter klimatförändringar genom att minska sårbarheter och ta tillvara möjligheter.” (s 26)
- *Skånska åtgärder för miljömålen 2016–2020*: “Fem utmaningar lyfts som särskilt viktiga: hållbara transporter, hänsyn till hav, sjöar och vattendrag, hushållning med mark- och vattenresurser, skydd av natur- och kulturvärden samt hållbar konsumtion.” (s 27)
- *Barnkonventionen*: “FN:s konvention om barns rättigheter har blivit svensk lag. Det innebär ett förtydligande av att domstolar och rättstillämpare ska beakta de rättigheter som följer av barnkonventionen. Den är ett viktigt verktyg för att säkerställa att barns rättigheter tillgodoses.” (s 27)
- *De jämställdhetspolitiska målen*: “De jämställdhetspolitiska målen som antogs 2006 handlar om att jämställdhetsperspektiv ska beaktas i all politik som påverkar människors villkor, så att alla kvinnor och män, flickor och pojkar kan leva jämställda liv. Den fysiska planeringen skapar förutsättningar för livsvillkor och kan bidra till ökad jämställdhet på olika sätt” (s 27)
- *Det nationella målet för funktionshinderpolitiken*: “kopplat både till barns rättigheter och de jämställdhetspolitiska målen och tar sin utgångspunkt i Sveriges internationella åtaganden om mänskliga rättigheter. I grunden handlar det om att människors olika behov och förutsättningar inte ska avgöra möjligheten till delaktighet. Den fysiska planeringen kan begränsa eller möjliggöra människors möjligheter till delaktighet i samhället och perspektivet måste därför alltid integreras i samhällsplaneringen.” (s 27)

Sammantaget kan det konstateras att regionplanen innefattar ett stort antal hänvisningar till tidigare dokument och texter som knyter an till miljö- och klimatperspektiv samt olika former av jämställdhets- och rättviseperspektiv. Det finns därmed en hög grad av intertextualitet och den producerade texten och även de diskurser som förs bygger därmed till stor del på tidigare texter och formuleringar. Regionplanen kan således också sägas reproducera redan tidigare existerande diskurser och formuleringen av dessa olika mål, planer och program påverkar på så sätt konstruktionen av sociala rättviseaspekter i det undersökta dokumentet.

4.1.2 Tematiseringar

I följande delkapitel redovisas de teman och diskurser som identifierats. Flera av dessa teman går in i varandra och distinktionen mellan dem är inte alltid uppenbar, dock har de delats upp i följande kategoriseringar: *Konkurrens*, *Klimat- och miljöhot*, *Sociala klyftor* samt *Eko-social integration*.

4.1.2.2 Konkurrens

Formuleringar kring förekomsten av konkurrens och konflikter är återkommande i regionplanen. Konkurrens formuleras främst beröra mark- och vattenresurser vilket ofta anses stå i konflikt med behov hos näringslivet eller en ökande befolkning: ”När regionen utvecklas och befolkningen växer blir trycket på markens användning allt högre och befintliga vattenresurser ska räcka till fler” (s 83)

I en av planeringsstrategierna beskrivs hur Skåne “ska ha en långsiktigt hållbar mark- och vattenanvändning samtidigt som regionen växer såväl befolkningsmässigt som med fler arbetstillfällen” (s 38). Här formuleras ytterligare en sådan konkurrensbild om markens användning till följd av tillväxt. Konkurrensen behöver enligt dokumentet hanteras av den fysiska planeringen “genom att olika samhällsintressen sammanvägs innan beslut fattas” (ibid.). Detta motiveras av att många aktörer berörs av mark- och vattenanvändningsfrågorna vilket medför att “ekonomiska värden ställs mot andra värden” (ibid.). Befolkningsstillväxten i Skåne framställs som ett orosmoment i fler sammanhang, då det innebär “ett ökat behov av att försörja fler vilket ställer krav på möjligheten till att öka livsmedelsproduktionen i regionen.” (s 95). Vidare formuleras det som en utmaning att fler personer kommer och “ska bo och nyttja vår gemensamma vattenresurs” (s 96): “En ökad befolkningsmängd kan innebära att en ökad mängd skräp, mikroföroreningar samt läkemedelsrester når vattendrag och hav.” (s 96)

Det är svårt att urskilja en starkare prioritering av motsägande intressen, dock anges det vara “viktigt att bevara och utveckla ytor för utevistelse, inte minst för barns lek och rörelse” (s 66) i förhållande till förtätning och ökad konkurrens om mark i städer. I övrigt påpekas konfliktförhållanden och behovet av att göra avvägningar utan påtagliga ställningstaganden eller värderingar. Balans ska i stället uppnås genom att aktörer har en “grundläggande samsyn och en fortsatt diskussion som stärker helhetsperspektivet” (s 38) och samverkan och samplanering mellan aktörer och strukturer framställs som en huvudsaklig strategi för att tackla konflikter rörande mark- och vattenresurser: “För att hushålla med marken och

använda den så effektivt som möjligt är det avgörande att bebyggelsen samplaneras med andra övergripande strukturer, såsom transportinfrastruktur, kollektivtrafik, grönstruktur och teknisk infrastruktur” (s 58). Detta belyses även i följande citat:

Genom samverkan i arbetet med att utveckla Skånes grönstruktur kan attraktionskraften öka för både människor och näringsliv och bidra till en ekonomiskt, socialt och ekologiskt hållbar utveckling i Skåne” (s 49)

4.1.2.3 Klimat- och miljöhot

I regionplanen är klimat- och miljöförändringar som en hotbild för Skåne ett ständigt närvarande tema. Region Skåne och den fysiska planeringen beskrivs spela en avgörande roll i både preventivt och förmildrande syfte, dels genom att minska utsläpp och ställa om energisystemet och dels genom att klimatanpassa regionen för att “minska sårbarheten i samhället” (s 11). Arbetet med utsläppsminskning och klimatanpassning måste enligt regionplanen “gå hand i hand” (s 39) dock begränsas analysen av klimatkursen i det här fallet till framställningen av konsekvenser och förmildrande åtgärder, då dessa har en tydligare lokal koppling som knyts an till uppsatsens syfte. Klimatförändringar beskrivs i regionplanen som “vår tids största utmaning” och anges ha stora effekter på Skåne (s 11). Regionen förväntar sig ändrade nederbördsmonter, ökade temperaturer och höjda havsnivåer och att klimatanpassa regionen beskrivs som en “samhällsekonomisk nödvändighet” eftersom klimatförändringar kan orsaka stora skador (s 59). Särskild stor betoning läggs på behovet av att klimatanpassa kustområden, eftersom stora delar av Skånes yttre gräns är kust där speciellt stränder är erosionsdrabbade (s 11). Dokumentet beskriver även en särskilt stark hotbild mot ekosystemtjänster och biologisk mångfald:

“Klimatförändringarna innebär ökade påfrestningar för ekosystemen och arterna och i förlängningen Skånes förmåga att upprätthålla biologisk mångfald och en hållbar produktion av ekosystemtjänster.” (s 83).

“Klimatförändringarna innebär ett stort hot och ökar bland annat risken för att främmande växt- och djurarter ska sprida sig.” (s 87)

Även planeringen i sig av hur mark och vatten ska användas anges ha en stark påverkan på den biologiska mångfalden, då exempelvis exploatering och ett “produktionsinriktat jord- och skogsbruk” (s 87) bidragit till bortträngning av arter. För att “bibehålla, skydda och utveckla Skånes gröna infrastruktur, biologisk mångfald och ekosystemtjänster” (ibid.) beskriver dokumentet därför ett stort behov av “aktiva insatser” (ibid.). De aktiva insatserna beskrivs

inte djupare i dokumentet, utan i stället identifieras formuleringar kring hur samhällsplaneringen ska utformas:

“Klimat- och miljöfrågorna sträcker sig över administrativa gränser vilket ställer krav på samverkan i planering av vatten, regionala stråk av grönstruktur, biologisk mångfald, rekreations- och friluftsliv, besöksnäring och energiförsörjning. Insatserna ska bidra till regionala och nationella miljömål.” (s 39)

Utifrån ovanstående citat identifieras en betoning på samverkan i planeringen, vilket även belyses i följande utdrag: “genom att se helheten, planera sektorsövergripande och samplanera bebyggelse, trafik och grönstruktur kan negativa konsekvenser undvikas.” (s 87).

4.1.2.1 Sociala klyftor

I detta avsnitt presenteras dokumentets diskursiva beskrivning av företeelsen sociala skillnader i regionen. Diskursen dyker först upp i formuleringen av de olika trender som beskrivs som “avgörande företeelse[r] i samhällsutvecklingen” (s 9). De angivna trenderna anses därtill ha störst inverkan på den fysiska planeringen inom ramen för regionplanens målbild. En av dessa trender är “skillnader i livsvillkor” (s 14). Skillnader i livsvillkor har dels en ekonomisk aspekt, där den ekonomiska fördelningen beskrivs vara “ojämnt fördelad” (s 14). Skillnaderna beskrivs även öka mellan olika grupper:

“De ekonomiska skillnaderna har ökat mellan dem som har arbete och dem som inte har det. Likaså har den kraftiga uppgången i kapitalinkomsterna framför allt kommit de övre inkomstskikten till del. Den växande andelen äldre påverkar också de ökande klyftorna och det finns allt fler pensionärer med låg inkomst. Utrikesfödda och ensamstående kvinnor med barn är andra grupper med låg inkomst som bidrar till allt större skillnader mellan olika gruppers levnadsstandard.” (s 18)

I ovanstående citat ligger fokuset på de som har lägst inkomst, vilket kan tolkas tyda på att dessa anses spela en större roll för den formulerade trenden. Vissa grupper, som exempelvis äldre eller utrikesfödda, formuleras därtill som aktiva aktörer genom att de anges påverka eller bidra till ökade klyftor och skillnader. Den kraftiga uppgången i kapitalinkomster formuleras jämförelsevis passivt genom att ha “kommit de övre inkomstskikten till del”. Utöver ekonomiska skillnader anges det även finnas stora hälsoskillnader i regionen beroende på boende, ålder och socioekonomiska förhållanden (s 66). Dessa hälsoskillnader anges ha kvarstått eller ökat trots “ett prioriterat arbete med att minska sociala skillnader i hälsa” (s 14). Även här betonas vilka det är som har sämst hälsa:

“Personer med låg utbildningsnivå och de som står utanför arbetsmarknaden har i de flesta fall sämst hälsa. I dessa grupper ses oftare riskbeteenden avseende låg fysisk aktivitet, rökning, alkoholvanor och matvanor” (s 14)

Ojämligheten beskriv även ha ökat på bostadsmarknaden i Skåne, främst genom att det utvecklats ett allt ökande glapp mellan “det demografiska behovet av bostäder och den köpkraftiga efterfrågan som driver bostadsbyggandet” (s 14). Hushåll med svag ekonomi anges ha det svårast att få och behålla en bostad (s 62) och främst drabbas unga och nyanlända (s 14).

Diskursen kring sociala skillnader utvecklas därefter i de formulerade utmaningarna som utgör “förutsättningar för den regionala fysiska planeringen” (s 18). En av dessa utmaningar är “att motverka skillnader och samtidigt verka för goda livsmiljöer för alla” (s 18). Här lyfts skillnader gällande socioekonomiska förutsättningar upp på nytt och dessa anges återigen “avspegla sig såväl i boendestandard, hälsa och livslängd som i utbildning- och inkomstnivå” (s 18). Problembilden som kopplas till dessa socioekonomiska förutsättningar anges vara att stora skillnader “minskar tilltro och tillit till demokratiska institutioner och bidrar till sociala motsättningar och oro” (s 18). Skillnaderna formuleras alltså som något som behöver åtgärdas, detta delvis med hjälp av samhällsplanering: “samhällsplaneringen behöver skapa förutsättningar för goda livsmiljöer, där tillgången till natur och rekreation är säkrad samt främja goda, hållbara levnadsmönster som motverkar ohälsa” (s 18). Den fysiska planeringen i sig beskrivs dock enbart kunna “bidra till att dämpa boendesegregationens konsekvenser och skapa bättre förutsättningar för integration och en hälsosam livsstil” (s 18) och anses inte ensamt kunna skapa “ett socialt hållbart och inkluderande samhälle” (s 18). Utifrån ovan så identifieras ett fokus på boendesegregation kopplat till utmaningen att motverka skillnader och samtidigt verka för goda livsmiljöer för alla, trots att de socioekonomiska förutsättningarna anges avspegla sig inom ett flertal områden och att utmaningen i sig inte anges ha en direkt koppling till just bostadsbyggande.

4.1.2.4 Eko-social integration

I detta avsnitt belyses hur Region Skåne diskursivt formulerar integrationen mellan ekologiska och sociala perspektiv i sin planering. Ett integrerat perspektiv dyker upp på ett flertal ställen i regionplanen, bland annat kopplat till beskrivningen av den regionala grönstrukturen. Den regionala grönstrukturen, som består av grönområden och grönstråk, beskrivs innefatta både ekologiska och rekreativa värden (s 49). Detta genom att dels bidra

till fungerande livsmiljöer för växter och djur och dels bidra till människors välbefinnande och till deras förutsättningar att röra sig i landskapet (ibid.). Grönstrukturer värdesätts därmed utifrån både deras sociala och ekologiska egenskaper, vilket också formuleras uttryckligen i följande citat: “En fungerande grönstruktur är värdefull ur samtliga hållbarhetsdimensioner och bistår samhället med viktiga ekosystemtjänster” (s 83). Med särskilt avseende på de sociala värdena formuleras ett behov av att “säkerställa att det långsiktigt finns grönstruktur av tillräcklig kvalitet och kvantitet” (s 85) då dessa anges vara avgörande för hälsa och livskvalité (ibid.). I regionplanen förekommer även en särskild betoning på vikten av god “tillgång och nåbarhet” (s 86) till grönområden och rekreation för alla, nedan följer ett exempel:

“Tillgång till närrekreation är viktigt för alla, men speciellt för barn, äldre och personer med funktionsvariation samt i områden med stor andel socioekonomiskt svaga hushåll. Tätorternas grönstruktur ska också utformas med beaktande av barnkonventionen.” (s 68)

Även inramningen av bebyggelse- och boendeplaneringen inrymmer ett eko-socialt perspektiv. Det som byggs och gestaltas anges ha en inverkan “inverkan på alla hållbarhetens dimensioner” (s 61) och utvecklingen av bebyggelsen ska “bidra till att skapa inkluderande, väl gestaltande, långsiktigt hållbara och hälsofrämjande miljöer” (s 57). Ett exempel som belyses i regionplanen på den fysiska planeringens betydelse i ett sådant hänseende är hur den byggda miljön har en påverkan på lokala temperaturer genom fysiska strukturer av olika material (s 59). Det anses därför viktigt att “möjliggöra för svala offentliga miljöer och skapa skugga genom att ge plats för träd och blågröna ytor och strukturer” (ibid.). Här formuleras barn och äldre vara särskilt utsatta och därmed i större behov av en sådan miljö- och klimatanpassad miljö:

“Särskilt viktigt ur ett barnperspektiv är att skapa skuggiga platser på skolgårdar, lekplatser och andra platser där barn rör sig. Men även för äldre och svaga vid viktiga funktioner i samhället. Hänsyn till värmeböljor och ökad nederbörd behöver hanteras i översiktsplan och efterföljande planering.” (s 59)

Ovanstående citat redogör också för behovet av ett förebyggande hälsoarbete i den fysiska planeringen, vilket enligt regionplanen är “direkt relaterat till Region Skånes ansvar som hälso- och sjukvårdsaktör” (s 66). Omsorgsfull gestaltning och fysisk planering som tar hänsyn till hälsoaspekter i utvecklingsarbetet beskrivs kunna bidra till jämlik folkhälsa till följd av sådana förebyggande insatser som är “nödvändiga för god hälsa och minskade

hälsoklyftor” (ibid.). Samplanering anges kunna leda till att miljö kvalitetsnormer för luft och buller i större utsträckning tillgodoses (s 58) vilket även det kopplas till ett hälsoperspektiv, då hälsoperspektivet i fysisk planeringen anges kunna stärkas genom att “kunskapen om hälsoeffekter av buller och luftföroreningar samt grönstrukturens betydelse för befolkningens hälsa” (ibid.) vägs in på ett bättre sätt. Utöver ett förebyggande hälsoarbete i klimathänseende, ska den fysiska planeringen också verka för att “öka förutsättningarna för fysisk aktivitet” (s 66). Region Skåne belyser här att det finns “tydliga synergier” mellan arbetet mot buller och luftföroreningar och för ökad fysisk aktivitet:

“Exempelvis ger minskad biltrafik till förmån för ökad gång, cykel och kollektivtrafik bättre luftkvalitet och minskat buller samt mer utrymme för grönområden och bostäder. Det ökar också den fysiska aktiviteten och bidrar till att barn och ungdomar som går eller cyklar till skolan når bättre studieresultat. Dessutom bidrar det till att uppnå klimatmålen.” (s 66)

4.2 Social praktik

I den andra analysdelen behandlas den tredje analysnivån social praktik. Här analyseras och beaktas den bredare sociala praktiken som regionplanen är en del av genom att relatera resultaten till tidigare forskning och teori. Genom analys av regionplanen framkommer det att termen miljörättvisa inte explicit förekommer i dokumenten. Enbart termen rättvisa förekommer därtill bara i ett enstaka intertextuellt sammanhang där texten refererar till FN:s globala hållbarhetsagenda som innefattar en formulering om att minska orättvisor. Dock så innefattar regionplanen formuleringar och resonemang som implicit gör uttryck för ett rättviseperspektiv, exempelvis genom erkännandet av förhållandet mellan tillgång till grönområden och livskvalité. Detta avsnitt syftar således närmast till att utveckla och belysa delar av tematiseringarna där sådana implicita uttryck framgår tydligast utifrån studiens teoretiska utgångspunkter för att i slutändan kunna dra slutsatser om diskursens innebörd i form av bland annat politiska och ideologiska konsekvenser eller inverkan på sociala relationer, strukturer och identiteter (Winther Jørgensen & Phillips, 2000).

Diskursen om sociala klyftor är mycket närvarande i regionplanen. Här konstrueras en bild av de sociala skillnader som finns i regionen. Skillnaderna framställs som både en rådande trend och en framtida utmaning, och lyfts främst kopplat till inkomst, hälsa och bostadsmarknad. Genom att specificera de sociala klyftorna som utmaningar inom just dessa områden kan Region Skåne tyckas fastställa att det också är här de sociala klyftorna har betydelse för den regionala planeringen. Regionen bidrar därmed att konstruera en verklighet om att så är fallet,

vilket i sin tur även kan bidra till att andra aspekter av sociala klyftor upplevs mindre viktiga eller brådskande. De sociala skillnaderna spelar som tidigare redogjort för en stor roll även i andra aspekter, som exempelvis inom infrastrukturplanering (Bradley, Gunnarsson-Östling och Isakssons, 2008) eller hantering av luftföroreningar (Chaix et al., 2006). Vissa grupper, som exempelvis äldre och utrikesfödda, formuleras med aktiv form bidra till de ökande ekonomiska skillnaderna i regionen. En sådan formulering kan kritiseras då den kan tolkas ignorera sociala och institutionella förhållanden som kan ligga till grund för sådana skillnader, särskilt då dessa underliggande förhållanden inte lyfts upp i regionplanen (Young, 1990). I beskrivningen av de grupper som har 'sämst hälsa' och 'svårast att få bostad' förekommer ingen aktiv formulering som bidrar till en skuldbeläggning, dock är det av intresse att belysa att det enbart är dessa grupper som identifieras explicit. Exempelvis beskrivs det att människor med låg utbildningsnivå och de som står utanför arbetsmarknaden har sämst hälsa och att hushåll med svag ekonomi har svårt att få bostad. Genom att explicit enbart identifiera och beskriva de grupper som har den sämsta positionen och inte de med den bästa, så konstrueras en utsaga om det är dessa grupper som behöver förändras snarare än klyftorna i sig, och att det är dem som skiljer sig från de övriga grupperna. Med avseende på att de underliggande strukturerna inte inkluderas i regionplanen så konstrueras alltså ett felaktigt erkännande av dessa grupper som icke-normativa och diskursordningen bidrar till att underliggande strukturer förblir dolda.

I regionplanen formuleras en vilja om att "motverka skillnaderna" och samtidigt "verka för goda livsmiljöer för alla" (Region Skåne, 2022, s 18). Här formulerar Region Skåne en målkonflikt mellan att motverka skillnader och samtidigt verka för goda livsmiljöer, dock förblir det oklart varför det anses existera en sådan konflikt mellan de två målen då detta inte definieras vidare. Att både motverka skillnader och verka för goda livsmiljöer för alla kan tyckas vara samverkande mål som delvis bidrar till att uppfylla varandra. Betoningen på minskade skillnader och goda livsmiljöer för alla kan till synes visa på ett rättviseperspektiv i formulering av regionplanen, dock uppstår viss problematik till följd av bristande definiering i enlighet med tidigare redogörelse av distributiv rättvisa (Walker, 2012; Bradley, Gunnarsson-Östling och Isakssons, 2008). Några exempel på ej definierade aspekter är vad goda livsmiljöer innebär, vad som ska åtgärdas, vilka grupper som anses ha goda livsmiljöer i dagsläget eller vilka grupper som inte anses ha det. Rättvisa kräver definiering och erkännande (Walker, 2012; Young, 1990) och genom att dessa aspekter försummas i texten

kan regionplanen bidra till att konstruera en sanning om att det inte räcker att belysa rättvisa eller jämlikhet med generella formuleringar.

Skärningspunkterna mellan ekologiska och sociala perspektiv i regionplanen är de mest centrala för analysen av hur miljörättvisa kommer till uttryck och formuleras i den regionala planeringen. Diskursen eko-social integration är mycket närvarande i regionplanen och identifieras ofta kopplat till grönstrukturer. Dessa grönstrukturer anges innefatta både ekologiska och sociala värden och de tilldelas därigenom ett egenvärde i sig. Det formuleras ett fokus på att säkerställa grönstrukturer av tillräcklig kvalitet och kvantitet då dessa anges vara avgörande för hälsa och livskvalité (Region Skåne, 2022, s 85). Det förekommer även en särskild betoning på vikten av god tillgång och närhet. De upprepade betoningarna och formuleringarna kring tillgång och kvalitet kan tyckas peka på ett flertal luckor utifrån ett rättviseperspektiv. Walker (2012) belyser att tillgång i sig inte per automatik innebär rättvisa. Därtill specificeras inte vilken typ av tillgång som Region Skåne syftar på, vilket igen belyser problematik kring bristande definiering. Innebär tillgång en särskild säkerställd mängd grönområden i regionen och hur bedöms i så fall en sådan mängd? Eller innebär tillgång att individer ska ha grönområden inom ett visst geografiskt avstånd från sin bostad och bygger en sådan geografisk tillgång på principer kring lika fördelning för alla eller fördelning efter behov? Eller syftar tillgång eventuellt till ekonomiska och fysiska förutsättningar att nå och nyttja grönområden? Användningen av ordet kvalitet utan närmare definiering av dess innebörd förstärker en liknande berättelse där distributiva och erkännande rättviseaspekter försummas. Kvalité behöver definieras ytterligare för att det inte ska uppstå orättvisor, med hänsyn till att det som ger värde för vissa inte ger värde för andra (Walker, 2012). Ur ett miljörättviseperspektiv är det med andra ord relevant att förstå vilka människor som planeringen ska verka för och vad deras önskemål och behov är. Detta gäller inte bara för grönområden, även om det är här den eko-social integrationen formuleras tydligast i regionplanen, utan även för de andra områden som berörs av den fysiska planeringen. Ett av dessa områden är bebyggelseutveckling, där det eko-sociala perspektivet också anses vara närvarande. Bebyggelseutvecklingen ska bland annat bidra till att "skapa inkluderande, väl gestaltade, långsiktigt hållbara och hälsofrämjande miljöer" (Region Skåne, 2022, s 57). Användandet av ordet inkluderande kan tyda på ett visst medvetande kring vikten av att ta hänsyn till olika grupper, dock behöver man igen ställa sig frågan för vem utformas dessa miljöer och vem bidrar i processen att formulera vad en inkluderande eller välgestaltad miljö är (Bradley, Gunnarsson-Östling och Isaksson, 2008)?

5. Diskussion och slutsats

I den här uppsatsen har ett försök att utreda hur miljö rättvisa kommer till uttryck och formuleras i den regionala planeringen och vad det kan ha för politiska och ideologiska konsekvenser gjorts. Detta har genomförts med hjälp av ett kritiskt diskursanalytiskt förhållningssätt och tillämpningen av Faircloughs tredimensionella analysmodell.

Inledningsvis kan det konstateras att termen miljö rättvisa inte explicit förekommer i Region Skånes regionplan. Däremot har det identifierats formuleringar och resonemang som implicit ger uttryck för ett miljö rättviseperspektiv, där bland genom erkännande av ett förhållande mellan olika ekologiska miljödimensioner och olika sociala dimensioner. Det har påvisats att det framför allt är miljödimensioner som grönområden, gestaltning, buller och utsläpp som lyfts upp i samband med att ett sådant förhållande behandlas. Sett till de sociala dimensionerna så lyfts huvudsakligen aspekter som ålder och klass eller inkomst upp. De beskrivs som grupper som har särskilda behov i form av tillgång till rekreation och grönområden, och äldre och barn beskrivs därtill ha större behov av anpassningsåtgärder för att skyddas mot höga temperaturer. Hushåll med svag ekonomi och personer med funktionsvariation nämns vid ett tillfälle också vara i särskilt behov av tillgång till närrekreation. Funktionsvariation tas även upp i ett intertextuellt sammanhang, då det nationella målet för funktionshinderpolitik listas tillsammans med hänvisningar till andra mål, planer och dokument i regionplanen. Även könsaspekt noteras i ett sådant intersexuellt sammanhang, då regionplanen hänvisar till de jämställdhetspolitiska målen. En sådan könslik aspekt utvecklas dock inte i förhållande till några ekologiska miljödimensioner eller andra sociala dimensioner. Detsamma gäller för ”nyanlända” och ”utrikesfödda” som nämns i samband med redogörelsen av ekonomiska skillnader i regionen men som sedan inte nämns i ytterligare i samband med några ekologiska miljödimensioner.

I analysen är frågan om definiering mycket närvarande, som belyses särskilt kopplat till två av miljö rättvisans tre rättviseperspektiv: distributiv rättvisa och rättvisa som erkännande. Även om ett integrerat perspektiv mellan ekologiska miljödimensioner och sociala dimensioner identifierats så blir de bristande ur ett miljö rättviseperspektiv då det exempelvis inte artikuleras vad som menas med grönskulpturer av kvalité eller vad som menas med tillgång, och därmed definieras inte faktorer som vad som ska fördelas eller vilka principer som styr distributionen. Detsamma gäller för rättvisa som erkännande där det är just vissa grupper som exempelvis nämns vara i särskilt stort behov av tillgång till dessa grönområden, dock definieras inte hur deras behov behövs tas hänsyn till eller hur dessa grupper faktiskt

använder sådana ytor. Ett erkännande av vissa grupper tyder också delvis på att det är dessa grupper som värderas i arbetet, även om en sådan värdering motiveras av vad regionen anser vara ett särskilt behov. Regionplanen belyser inte om det finns några orättvisor i dagsläget kopplat till de miljö- eller sociala dimensioner som de behandlar, och de lyfter därmed inte heller om det kan finnas några strukturella bakomliggande orsaker till sådana orättvisor. På så vis blir erkännandet av enbart vissa grupper i planeringen även en bidragande faktor till ett bristande miljörettsperspektiv. Sammantaget kan det alltså sägas finnas spår av rettsperspektiv som knyter an till distribution och erkännande, men på ett mycket begränsat sätt som visar på att ett miljörettsperspektiv inte på ett fullbordat eller tillräckligt sätt formulerats i regionplanen. Analysen visar därtill på att processuell rättvisa är svårast att urskilja och redogöra för, då det inte går att identifiera några sådana formuleringar i dokumentet. Detta kan mycket väl tänkas bero på att processuella aspekter inte inkluderats över huvud taget i regionplanen, då dess syfte inte är att redogöra för framtagningen av dokumentet. Processuell rättvisa kan med andra ord vara en aspekt som tagits hänsyn till i framställandet av regionplanen men som inte artikuleras i dokumentet, utan i så fall påvisas vid exempelvis medborgardialoger eller i samrådshandlingar.

Ovanstående har redogjort för hur ett miljörettsperspektiv kommer till uttryck och formuleras i Region Skånes regionplan. Härfter kommer betydelsen och de potentiella ideologiska konsekvenserna av dessa framställningar och formuleringar behandlas. Eftersom enbart en kommunikativ händelse undersöks så har det visat sig svårt att utreda huruvida regionplanen bidrar till att producera, reproducera och transformera diskursordningen och dess inneboende dominansrelationer utifrån centrala inslag inom Faircloughs teoribildning, som exempelvis ideologier och hegemonier. Ett försök att utreda betydelsen och konsekvenserna har ändå gjorts genom att se till aspekter som intertextualitet, språkets konstruktiva effekt och tidigare forskning. Genom att enbart fokusera den eko-sociala integrationen till ett fåtal områden, som i det här fallet huvudsakligen grönområden, försummar man många andra miljödimensioner som kan vara av minst lika stor vikt. Detta kan eventuellt bidra till att konstruera en uppfattning om vilka aspekter som dels är viktiga för den fysiska planeringen i sig, men också om inom vilka ekologiska dimensioner det är av vikt att ta hänsyn till och integrera de sociala dimensionerna. Samtidigt bidrar också det osagda till att konstruera en uppfattning om att det som inte inkluderas eller lyfts upp i regionplanen kan förbli osagt genom att det inte anses vara av lika stor vikt, vilket i sin tur bidrar till att orättvisa förhållanden upprätthålls. Det förefaller alltså att de främsta

konsekvenserna av regionplanens formuleringar och de förda diskurserna på bland annat sociala relationer och strukturer är den reproducerade konstruktionen av en verklighet där de inneboende orättvisorna inom ramverket miljö rättvisa inte kommer till uttryck. Med andra ord så kommer miljö rättvisor aldrig upp på dagordningen, och på så vis fortsätter de att försummas och den rådande ordningen upprätthålls genom att inte ifrågasättas utan får fortgå. Formuleringen av miljö rättvise aspekter kan ses följa en tidigare etablerad ordning som observerats i tidigare forskning, där planeringen påvisas inte ta hänsyn till miljö rättvisor. Därtill så har det påvisats att ekologiska och sociala frågor i stor utsträckning behandlas som två separata ämnen och när ett integrerat perspektiv förekommer så gör det oftast det inom avgränsade områden, som exempelvis kopplat till grönområden, vilket även gäller för Region Skånes regionplan. Regionplanen upprätthåller på så vis den sociala ordningen eftersom diskurserna är anpassade efter normativa föreställning om vad (rättvis) planering är, och om en sådan norm inte ifrågasätts så upprätthålls den genom att texten reproducerar de mönster som enligt tidigare forskning är påtagliga inom planeringen. Den kommunikativa händelsen utmanar alltså inte befintliga diskursordningar. Ur ett perspektiv där Region Skåne betraktas som vägledare och företrädare för regionen som helhet så kan ett sådant upprätthållande och reproducerande ha en stor påverkan på formuleringen av efterföljande plandokument, vilket kan innebära att miljö rättvise aspekter försummas även där.

Studien har till viss del besvarat de formulerade frågeställningarna, dock har vissa brister med det analytiska tillvägagångssättet uppdragats allteftersom det tillämpats på den valda kommunikativa händelsen. Analysen utgick från att identifiera diskurser eller tematiseringar som relaterade till det teoretiska ramverket och som därmed kunde belysas utifrån miljö rättviseteori. Eftersom explicita formuleringar kring miljö rättvisa dock saknas så visade det sig svårt att identifiera det innehåll som var av betydelse eller som lämpade sig för en sådan analys. Detta ledde till en begränsad analys och att andra diskurser förbisågs, även fast dessa är av stor betydelse för att kartlägga och utforska den sociala kontext som regionplanen är en del av. För att kunna se till sådana andra diskurser och bättre förstå den sociala konstruktionens betydelse utifrån politiska värderingar hade ett utökad teoretiskt ramverk varit nödvändigt. En sådan utökning hade exempelvis kunnat inrymma planeringsteori eller ekologisk modernisering. En framtida undersökning som inkorporerar sådana teoretiska ramverk hade således varit av intresse för en mer djupgående förståelse av diskursordningen och den sociala kontext som regionplanen är en del av. Ytterligare ett framtida fokus hade kunnat vara den efterföljande planeringen vars vikt betonas starkt av Region Skåne i

regionplanen. Genom att se till en mindre skala och plandokument som formulerats med ett mer specificerat fokus hade det varit möjligt att se hur miljörättvisa avspeglas i konkreta åtgärder, vilket kan skilja sig från de mer generella riktlinjer som identifierats i regionplanen. Vidare hade det även varit av intresse att ytterligare undersöka aspekter av processuell rättvisa, då dessa konstaterats ha varit svåra att belysa genom att enbart se till regionplanen. En sådan undersökning hade kunnat fokuseras kring framtagningen av regionplanen och de bakomliggande processerna, genom exempelvis intervjuer med Region Skåne. Genom en sådan undersökning hade man även kunnat tydliggöra varför regionplanen och dess inneboende diskurser formulerats som de gjort, och därtill även belysa Region Skånes egen medvetenhet kring både deras formuleringar och betydelsen av dem, men även deras medvetenhet om och inställning till miljö(o)rättvisa.

6. Referenser

- Boverket (2020a). *Regional fysisk planering enligt PBL*. Tillgänglig: <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/planering/regionplan/om-regionplanering/> [hämtad: 2022-05-19].
- Boverket (2020b). *Regional planering - för en stärkt samordning*. Tillgänglig: <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/sa-planeras-sverige/regional-planering/> [hämtad: 2022-05-19].
- Bradley, K., Gunnarsson-Östling, U., & Isaksson, K. (2008). *Exploring environmental justice in Sweden: How to improve planning for environmental sustainability and social equity in an "eco-friendly" context*. *Projections*, 8: ss 68-81. Tillgänglig: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:416084/FULLTEXT01.pdf>.
- Bryman, A. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 3 uppl., Stockholm: Liber.
- Chaix, B., Gustafsson, S., Jerrett, M., Kristersson, H., Lithman, T., Boalt, A., & Merlo, J. (2006). *Children's exposure to nitrogen dioxide in Sweden: investigating environmental injustice in an egalitarian country*. *J Epidemiol Community Health*, 60 (3): ss 234-41. Tillgänglig: <https://jech.bmj.com/content/60/3/234>.
- Denscombe, M. (2018). *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. 4 uppl., Lund: Studentlitteratur.
- Edwards, G. (2020). *Climate justice*. I *Environmental Justice: Key Issues* (red.). Routledge, ss 148-175.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.
- Granberg, M & Glover, L. (2021). *The Climate Just City*. *Sustainability* 2021, 13(3): 1201. Tillgänglig: <https://www.mdpi.com/2071-1050/13/3/1201>.
- Kennedy, A. (2017). *Environmental Justice and Land Use Conflict: The Governance of Mineral and Gas Resource Development*. 1 uppl., London: Routledge. Tillgänglig: <https://doi.org/10.4324/9781315713335>.
- Khan, J., Hildingsson, R., & Garting, L. (2020). *Sustainable Welfare in Swedish Cities: Challenges of Eco-Social Integration in Urban Sustainability Governance*. *Sustainability*, 12 (1): s 383. Tillgänglig: <https://doi.org/10.3390/su12010383>.
- Leipold, S., Feindt, P., Winkel, G., & Keller, R. (2019). *Discourse analysis of environmental policy revisited: traditions, trends, perspectives*. *Journal of Environmental Policy & Planning*, 21 (5), ss 445-463, Tillgänglig: <https://doi.org/10.1080/1523908X.2019.1660462>.

Marion Suiseeya, K. (2020). *Procedural Justice Matters: Power, Representation, and Participation in Environmental Governance*. I *Environmental Justice: Key Issues* (red.). Routledge Key Issues in Environment and Sustainability. Routledge, ss 37-51.

Murdock, E. G. (2020). *A History of Environmental Justice: Foundations, Narratives, and Perspectives*. I *Environmental Justice: Key Issues* (red.). Routledge, ss 6-18.

Region Skåne. (2022). *Regionplan för Skåne 2022-2040*. Tillgänglig: <https://geodata.skane.se/regutv/regionplan/2022/granskning/dokument/regionplan-for-skane-2022-2040-granskningshandling.pdf> [hämtad 2022-05-03].

Schlosberg, D. (2007). *Defining environmental justice: theories, movements and nature*. Oxford: Oxford University Press.

Schlosberg, D., & Collins, L. B. (2014). *From environmental to climate justice: Climate change and the discourse of environmental justice*. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 5 (3): ss 359-374. Tillgänglig: <https://wires.onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1002/wcc.275>.

Sharp, L., & Richardson, T. (2001). *Reflections on Foucauldian discourse analysis in planning and environmental policy research*. *Journal of Environmental Policy & Planning*, 3 (3): ss 193-209. Tillgänglig: <https://doi.org/10.1002/jepp.88>.

Tunström, M., Gunnarsson-Östling, U., & Bradley, K. (2015). *Socioekologisk stadsutveckling: begrepp och lokal praktik*. Stockholm: Arkitektur.

Walker, G. (2012). *Environmental Justice: Concepts, Evidence and Politics*. Abingdon: Routledge.

Winther Jørgensen, M. & Phillips, L. (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

Young, I. M. (1990). *Justice and the politics of difference*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.